

Geschiedtheorie en -filosofie, tijdvakoverschrijdend

Remieg Aerts, Klaas van Berkel en Babette Hellemans (ed.), *Alles is cultuur. Venster op moderne cultuurgeschiedenis* (Verloren; Hilversum, 2018) 255 p., ill., €25,00 ISBN 9789087047528

Alles is nog steeds cultuur: stand van zaken van de cultuurgeschiedenis in Nederland

Alles is cultuur. Is alles cultuur? Je vraagt je onwillekeurig af, of dit een verstandige titel is, in deze barre tijden van klimaatverandering, inkomensongelijkheid, robotisering, populisme, falende staten en *fake news*. Dat ook cultuurhistorici een bijdrage leveren aan de leniging van onze dagelijkse ellende is ongetwijfeld waar, maar een beetje bescheidenheid had geen kwaad gekund. De redacteurs van dit als 'vensters op moderne cultuurgeschiedenis' verpakte *Festschrift* hebben de programmatische titel natuurlijk niet zelf bedacht. De kreet 'Alles is cultuur' is een erfenis van de *cultural turn* van de jaren 1990, en kennelijk trok men destijds van zo'n blijk van zelfoverschatting de wenkbrauwen niet op.

De redacteurs bedoelen met de titel ook slechts te zeggen dat je 'bijna elk denkbaar fenomeen' vanuit het gezichtspunt van cultuur kunt benaderen. Zij constateren in de inleiding dat de moderne cultuurgeschiedenis sinds de jaren 1970 vanwege haar succes onherkenbaar is geworden: zij is als benadering van het verleden immers 'overal aanwezig'. Tegelijk is zij niet zelden een onbegrijpelijk, esoterisch en hermetisch tijdverdrijf geworden, dat misschien op theoretisch hoog niveau staat, maar het contact met de belastingbetaler al lang verloren heeft (ik parafraseer voor het gemak de inleiders). Voor de redactie reden genoeg om twee vragen

te stellen. Hoe heeft de moderne cultuurgeschiedenis zich ontwikkeld? En hoe moet het in de toekomst verder? Daarbij spreekt de redactie in het voorwoord de hoop uit, dat de bundel in het onderwijs zijn nut zal bewijzen.

Laten we de proef op de som nemen. De bundel vertoont allereerst een bewonderenswaardige eenheid. Hulde aan de bezorgers, want dat zal geen eenvoudige opgave zijn geweest. De auteurs verwijzen allemaal naar de peetvader van de moderne cultuurgeschiedenis Johan Huizinga, die in de bundel de functie van disciplinaire icoon vervult. Zij nemen allen de moeite om Huizinga-kenner Wessel Krul te eren. Zij zijn op één bijdrage na (waarin de cultuurgeschiedenis als een soort dienstmeid voor culturele studies fungeert) allemaal cultuurhistorisch van aard. En op één na (een inzending die ik niet helemaal heb kunnen volgen) zijn ze helder, vlot en soms zelfs bijzonder fraai geschreven. Er valt van de bundel veel te leren, want laten we eerlijk zijn: hier is de *crème de la crème* van cultuurhistorisch Nederland verenigd en de bijdragen hebben stuk voor stuk iets te melden.

De dertien substantiële bijdragen handelen vooral over het succes van de *cultural turn*, waarbij een enkele auteur met enige nostalgie terugkijkt naar de dagen van weleer, toen iedereen nog in Foucault geloofde. Bovenal leggen ze uit hoe het

theoretisch en methodologisch instrumentarium van de moderne cultuurgeschiedenis zich heeft laten verfijnen en nader uitwerken. Op één bijdrage na, dat wel: die van de kunsthistoricus in dit selecte gezelschap. Hij vindt al dat cultuurhistorische gedoe eigenlijk maar niets.

De eerste vraag van de redactie wordt ruimschoots beantwoord. De tweede helaas niet: een richtingwijzer voor de toekomst biedt de bundel nauwelijks. De auteurs verschaffen prachtige inkijkjes in het wel en wee van hun eigen individuele hobby's, van het oude Griekenland tot de eenentwintigste eeuw, van opera tot architectuur, van Ranke tot Luhmann. Maar de enige bijdrage die echt een boodschap voor de toekomst bevat, is de verhandeling over erfgoed en de 'culturele biografie der dingen'. Die biedt een concreet handvat waarmee de cultuurhistoricus van nu het nut van zijn of haar vakgebied ten overstaan van de buitenwacht zou kunnen beargumenteren.

Niet dat publiek nut het primaire doel van wetenschap moet zijn. De meeste bijdragen zijn gewoon intellectueel stimulerend en het boek had daarom ook 'Studies naar aanleiding van het vormbegrip bij Huizinga' kunnen heten. De meeste bijdragen borduren zoals gezegd voort op de grote culturele wending van alweer drie of vier decennia geleden en vanuit dat oogpunt had de titel 'Alles is erg complex' ook niet misstaan. De *cultural turn* was sterk emancipatorisch gedreven en gericht op het analyseren van verborgen machtsrelaties, individuele subjectiviteiten en particuliere identiteiten. Het was interessant geweest als tenminste één auteur de vraag had gesteld, of de *cultural turn* zich onderhand niet in haar tegendeel heeft gekeerd. Zeker, het is belangrijk te beseffen dat de

wereld complex en divers is, maar uitzicht op een oplossing voor de problemen van heden en toekomst lijkt het najagen van een versnipperde politiek-culturele agenda niet direct meer te bieden.

Elke volgehouden draaiing aan een stuur leidt tot terugkeer naar het begin. Zo rijden de schrijvers van dit boek in prachtig vormgegeven bolides met centripetale blik op de rotonde van de *cultural turn* (afgezien van de kunsthistoricus, die op een parallelweg achteruit tuft). De cultuurhistorische grootmeester Peter Burke neemt in zijn mini-uitleiding het standpunt in dat hij ruim tien jaar geleden ook al verdedigde. Zou het dan zin hebben, dit boek in te zetten in het onderwijs? Ja en nee. Wie druk in de weer is de moderne cultuurgeschiedenis nóg verder intellectueel te polijsten, zal daartoe wellicht bereid zijn. Uit didactisch oogpunt lijkt de bruikbaarheid van dit boek mij toch gering, ondanks de grote zorg die eraan besteed is: daarvoor is het echt te specialistisch.

Eén van de redacteurs had in 1989 de euvele moed te voorspellen dat het met de cultuurgeschiedenis niets zou worden. Van die boude uitspraak is hij wel teruggekomen en in de bundel houdt hij een sympathiek betoog over de noodzaak de normatieve betekenis van de universiteit voor het voetlicht te halen. Het middel dat hij voorstelt lijkt niet buitengewoon effectief (universiteitshistorici zouden een geschiedenis van academische waarden moeten schrijven), maar zijn pleidooi is de moeite waard. Laten universiteiten zich vooral als waardengemeenschap afficheren. Zolang de notie dat alles cultuur zou zijn, als richtinggevend concept gehistoriseerd, gerelativeerd en in een duister archief bijgezet wordt.

Joris van Eijnatten, Universiteit Utrecht